

Resursfördelning och jämställdhet

Josef Fahlén & Magnus Ferry, Umeå universitet

I detta kapitel visas att antaganden om att pojkar idrottar och tränar mer än flickor delvis är missvisande. Genom en unik inblick i fyra kommuners stöd till idrotten kan vi konstatera att många flickor inte alls avslutar sitt idrottsdeltagande i övre tonåren – däremot byter de från föreningsledd idrott till träning i privat regi. Detta skapar orättvisor i den offentliga resursfördelningen till unga idrottande.

Jämställdhet är en central utgångspunkt för det offentliga bidragsgivning till svensk föreningsidrott. I den statliga idrottspolitiken påpekas uttryckligen att

”statsbidraget ska ge möjligheter för flickor och pojkar, kvinnor och män att motionera och idrotta för att främja en god folkhälsa”.¹

I detta kapitel angriper vi jämställdhetsproblematiken inom barn- och ungdomsidrotten utifrån ett resursfördelningsperspektiv. I fokus för analyserna ligger fördelningen av det kommunala aktivitetsbidraget till lokala idrottsföreningar (kommunalt LOK-stöd). Genom att analysera föreningars rapportering till kommuner rörande ungas närvaro i föreningsledda idrottsaktiviteter kommer vi att kunna visa vilka effekter principerna för resursfördelning får i ett jämställdhetsperspektiv.

Först följer dock en kort sammanfattning av den befintliga kunskapen om idrottsvanor. Därefter följer en beskrivning av hur vi gått till väga i våra analyser. Sedan redovisas resultaten av dessa och avslutningsvis för vi en diskussion om de fördelningspolitiska konsekvenserna för jämställdhet och ger några förslag på vilka förändringar som skulle behöva komma till stånd för att gynna flickors idrottande.

Den befintliga kunskapen om idrottsvanor

De studier som belyst motions- och idrottsvanor visar i breda ordalag att deltagande i idrotts- och motionsaktiviteter är beroende av kön, etnicitet och ålder, med lägre deltagande hos kvinnor och individer med utländsk bakgrund, samt att deltagandet minskar med stigande ålder.²

Internationella studier av idrottsvanor

Studier av idrottsdeltagande i Europa visar att det finns stora skillnader, men också likheter, i deltagarmönster mellan olika länder.³ Generella mönster är att idrottsdeltagande är socialt differentierat och beroende av bakgrundsfaktorer

¹ Regeringen (2017). *Mål för folkhälsa och idrott*.

² Se exempelvis European Commission (2010). *Sport and physical activity. Special Eurobarometer 334*.

³ European Commission (2010); Gratton, C. m. fl. (2011). International comparisons of sports participation in European countries: An update of the COMPASS project. I *European Journal for Sport and Society*, vol. 8, nr. 1–2, s. 99–116; Van Tuyckom, C. m. fl. (2010). Sport for all? Insight into stratification and compensation mechanisms of sporting activity in the 27 European Union member states. I *Sport, Education and Society*, vol. 15, nr. 4, s. 495–512.

såsom kön, ålder, etnicitet, utbildningsnivå, socioekonomisk bakgrund och funktionsvariation.⁴ Av mönstren framgår att:

- Män idrottar i högre grad än kvinnor,
- Idrottsutövandet minskar med stigande ålder,
- Individer med utländsk bakgrund idrottar i lägre grad (framför allt flickor),
- Idrottsutövandet ökar med utbildningsnivå,
- Individer med sämre ekonomi idrottar i lägre grad,
- Individer med funktionsnedsättning idrottar i lägre grad, och
- Deltagandet skiljer sig åt utifrån ett nord-/sydligt perspektiv, med högre idrottsdeltagande i de nordiska länderna jämfört med medelhavsländerna.

Utövandet av idrott hänger också ihop med tillgången till olika typer av idrottsanläggningar. Hallmann med kollegor visar exempelvis att tillgång till simhallar har ett positivt samband med antalet utövare av simidrotter, medan till exempel tillgången till idrottshallar i stället har ett negativt samband med antalet fotbollsutövare (det vill säga färre utövare), eftersom det då finns bättre möjligheter att utöva andra idrotter.⁵

Nordiska studier av idrottsvanor

I ett nordiskt perspektiv visar Gratton med kollegor att ett minskat idrottsdeltagande i takt med stigande ålder inte är en lika tydlig trend i de nordiska länderna som i övriga Europa.⁶ Om även idrottande utanför idrottsföreningar tas med i beräkningen finns dessutom inga tydliga skillnader mellan kvinnor och mäns idrottsdeltagande. Till skillnad från många andra studier på området visar Green med kollegor i sin studie av idrottsvanor i Norge att idrottsdeltagandet i stället verkar ha ökat under senare år, särskilt bland kvinnor och i gruppen ungdomar 16–19 år. Resultatet visar att hela 92 procent av alla vuxna norrmän (16–79 år) någon gång deltagit i idrott och att 76 procent av alla norska 6–8-åringar och 87 procent

⁴ Breuer, C. m. fl. (2011). "Determinants of sport participation in different sports". I *Managing Leisure*, vol. 16, nr. 4, s. 269–286; European Commission (2010); Gratton, C. m. fl. (2011); Skille, E. Å. (2006). *Forskning om kjønn, etnisitet og ungdom som økt forståelse for forskjeller i ungdoms idrettsdeltakelse*; Van Tuyckom, C. m. fl. (2010).

⁵ Hallmann, K. m.fl. (2012). "Understanding the importance of sport infrastructure for participation in different sports: Findings from multi-level modeling". I *European Sport Management Quarterly*, vol. 12, nr. 5, s. 525–544.

⁶ Gratton, C. m. fl. (2011).

av alla 9–15-åringar idrottar på sin fritid minst en gång i veckan. Studien visar också att högst idrottsdeltagande finns i åldersgruppen 16–19 år och inte 10–12 år, som i de flesta andra studier.⁷

När det gäller utövande av idrott i föreningsregi och valet av idrott uppskattar Green med kollegor att 70–80 procent av alla norska ungdomar är medlemmar i en idrottsförening och att majoriteten av dem börjat idrotta innan tio års ålder.⁸ Andelen som utövar de stora lagidrotterna är högst vid 13 års ålder, för att sedan sjunka. Den har också minskat under de senaste årtiondena. Trenden för individuella idrotter, inklusive det Green och kollegor benämner livsstilsidrotter (organiserade promenader, styrketräning, jogging och längdskidåkning), är att utövandet planar ut, snarare än minskar, med stigande ålder. Studien pekar också på att utövandet av livsstilsidrotter ökat under senare år, speciellt för åldersgruppen 16–19, i vilken utövandet av promenader, styrketräning och längdskidåkning ökat särskilt mycket.⁹ Det ökade deltagandet i livsstilsidrotter menar Green och kollegor är en stor förklaring till det totalt sett ökade idrottsdeltagandet. Parallellt med denna utveckling har idrottsdeltagandet utanför traditionella ideella idrottsföreningar, med utövandet av styrketräning och gruppträningsaktiviteter i kommersiella anläggningar, ökat.¹⁰ Den europeiska jämförelsen av idrottsvanor visar att denna trend också finns i Sverige, där en större andel motionerar på tränings- och idrottscentrer jämfört med i många andra europeiska länder.¹¹

Svenska studier av idrottsvanor

Möjligheterna att idrotta och motionera är inte jämnt fördelade över befolkningen. I likhet med internationella studier visar svenska sådana att motions- och idrottsvanor skiljer sig åt beroende på kön, ålder, etnicitet och socioekonomisk status.¹² Drygt en tredjedel av medlemmarna i idrottsrörelsen är barn och ungdomar i åldern 6–25 år, varav flickorna utgör 47 procent.¹³ Andelen

⁷ Green, K. m. fl. (2015). ”We’re on the right track, baby, we were born this way!”: Exploring sports participation in Norway”. I *Sport, Education and Society*, vol. 20, nr. 3, s. 285–303.

⁸ Green, K. m. fl. (2015).

⁹ Green, K. m. fl. (2015).

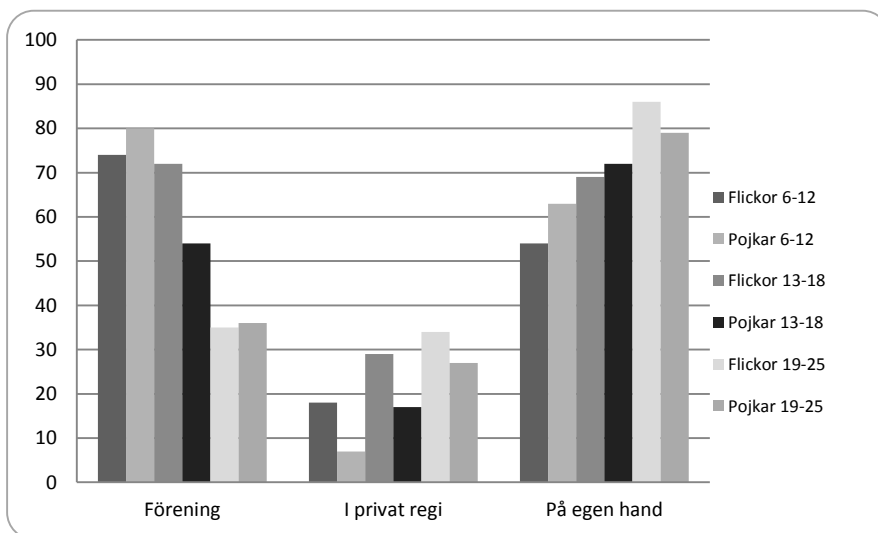
¹⁰ Green, K. m. fl. (2015).

¹¹ European Commission (2010).

¹² SOU 2008:59. *Idrottsstödsutredningen. Föreningsfostran och tävlingsfostran: En utvärdering av statens stöd till idrotten*; Trondman, M. (2005). *Unga och föreningsidrotten: En studie om föreningsidrottens plats, betydelse och konsekvenser i ungas liv*.

¹³ Riksidrottsförbundet (2016). *Idrotten i siffror 2015*.

idrottsaktiva i förening minskar med stigande ålder, samtidigt som utövandet utanför idrottsföreningar ökar (figur 1).

Figur 1. Andel barn och ungdomar i olika åldersgrupper som utövar idrott i diverse sammanhang i Sverige (%) 2015¹⁴

Tidigare har rapporterats att andelen flickor som deltagit i idrottsrörelsens aktiviteter varit störst i åldersgruppen 6–12 år, för att sedan minska med stigande ålder.¹⁵ Den senast tillgängliga statistiken visar däremot ett trendbrott, då flickor utgjorde 53 procent av medlemmarna i gruppen 13–18 år.¹⁶ Sett till de i åldern 6-12 år och 19-25 år är däremot andelen pojkar som idrottar i en förening större än andelen flickor.

Ett annat sätt att mäta idrottsutövande är att granska de deltagartillfällen idrottsföreningar rapporterar in för att erhålla LOK-stöd. Dessa visar att pojkars aktiviteter utgör cirka 60 procent av samtliga tillfällen årligen. Andelen ökar också något i takt med stigande ålder (tabell 1). Det utbetalda aktivitetsstödet från Riksidrottsförbundet (RF) följer samma mönster som medlemsantalet: cirka 40 procent av stödet går till flickors verksamhet och minskar ju äldre flickorna blir.¹⁷

¹⁴ Riksidrottsförbundet (2016); Fahlén, J. m. fl. (under utg.). "Sports participation in Sweden". I K. Green m. fl. (Red.), *Sport in Scandinavia and the Nordic Countries*.

¹⁵ Riksidrottsförbundet (2015). *Idrotten i siffror 2014*.

¹⁶ Riksidrottsförbundet (2016).

¹⁷ Riksidrottsförbundet (2016).

Tabell 1. Deltagartillfällen 7–25 år* (andel flickor, procent) 2012–2015

	2012	2013	2014	2015
7-12 år	25 420 490 (48)	25 916 777 (50)	26 433 915 (40)	26 893 381 (41)
13-16 år	17 402 284 (33)	17 097 447 (33)	17 017 972 (39)	17 638 564 (39)
17-20 år	9 608 081 (35)	8 890 649 (35)	8 017 942 (34)	7 724 142 (34)
21-25 år	*	*	4 950 508 (32)	4 934 035 (31)
TOTALT	52 430 855 (39)	51 904 873 (39)	51 469 82 (39)	57 190 122 (38)

* Fr.o.m. 2014 har åldern för LOK-stöd höjts från 7–20 år till 7–25 år.¹⁸

Sammantagen visar forskningen att fördelningen av resurser mellan kvinnor och mäns idrottande och motionerande är ojämn, att den blir än mer ojämn inom barn- och ungdomsidrotten samt med stigande ålder till pojkars fördel, och att ojämnheten därmed också gäller fördelningen av det offentliga bidrag till idrott och motion i föreningsregi. Genom den studie som beskrivs i nästa avsnitt, kan vi visa mer i detalj hur detta går till och framför allt varför.

Tillvägagångssätt

Denna studie bygger på den närvaro de lokala idrottsföreningarna i Haninge, Kalmar, Kungsbacka och Umeå kommun rapporterat in till respektive kommunala administration för att erhålla kommunalt LOK-stöd under perioden 2012–2014.

I fokus för analyserna i detta kapitel är, som tidigare nämnts, fördelningen av kommunalt LOK-stöd till föreningsledda idrottsaktiviteter. Analyserna bygger på uppgifter om barn och ungdomars deltagande i föreningsledda idrottsaktiviteter i fyra svenska kommuner över en treårsperiod. De inrapporterade uppgifterna innehåller information om deltagares personnummer, kön, genomförd aktivitet, föreställningstillhörighet, lokal, veckodag och tidpunkt. Det kommunala LOK-stödet är den kommunala motsvarigheten till det statliga LOK-stödet, vilket är det bidrag som kan sökas av varje idrottsförening, ansluten till något av de specialidrottsförbund tillhörande RF och som bedriver verksamhet för deltagare i åldern 7–25 år.¹⁹ Stöd utgår också för ledares (13–25 år) deltagande, men vad gäller

¹⁸ Riksidrottsförbundet (2013). *Idrotten i siffror 2012*; Riksidrottsförbundet (2014). *Idrotten i siffror 2013*; Riksidrottsförbundet (2015); Riksidrottsförbundet (2016).

¹⁹ Svensk idrott (2017). *LOK-stöd*.

personer med funktionsnedsättning finns ingen övre åldersgräns för vare sig deltagare eller ledare. LOK-stödet finns för att stödja föreningsdriven barn- och ungdomsidrott och utgör den största enskilda posten i statens stöd till svensk föreningsidrott. På liknande sätt, men på det lokala planet, är det kommunala LOK-stödet många kommuners största kontanta bidrag till ideella idrottsföreningar. Utöver medlems- och träningsavgifter utgör LOK-stödet samtidigt en av de viktigaste inkomstkällorna för många föreningar.²⁰ Bidraget hanteras vanligen av kommunens fritidsnämnd och fritidsförvaltning eller motsvarande instanser (beroende på den kommunala organisationen), och baseras på närvaro och aktivitet bland föreningens medlemmar. Generellt gäller att varje enskild förening för att erhålla bidraget måste rapportera korrekta uppgifter om deltagarnas namn och personnummer samt aktivitetens typ, datum, tidpunkt och omfattning till kommunen.²¹ Storleken på det bidrag varje förening kan erhålla beräknas vanligen på det antal sammankomster som redovisas och antalet deltagare vid dessa.

De sammanställningar kommunerna gör av uppgifterna ger möjligheter att analysera barn och ungdomars idrottsvanor i allmänhet och i förlängningen hur offentliga resurser till idrottsutövning i föreningsregi fördelas mellan olika grupper. Sådana analyser kan till exempel göras mellan kommundelar, mellan olika typer av idrotter, eller som i detta aktuella fall – mellan flickor och pojkar.

De uppgifter föreningar rapporterar ligger till grund för storleken på bidraget de kan erhålla. Vi bedömer det därför som rimligt att anta att de aktivitetsmönster som framkommer är en tillförlitlig spegling av faktiska mönster, vilket ger en bättre underbyggnad för slutsatsdragning än generella uppskattningar. Det deltagande vi analyserat bygger på uppgifter på individnivå, baserade på deltagarnas personnummer, inte på gruppnivå som i vissa andra system. Detta gör det alltså möjligt att följa barn och ungdomars individuella idrottsvanor.²²

De uppgifter som analyserats är tagna från de aktiviteter som rapporterats till fyra svenska kommuner 2012–2014. Nyckeltal för de fyra kommunerna presenteras i tabell 2.

²⁰ Centrum för idrottsforskning (2014). *Statens stöd till idrotten – uppföljning 2013*; Riksidrottsförbundet (2015).

²¹ Fahlén, J. m. fl. (2016). *Aktivitetskort på nätet: En studie av förändrade rutiner för verksamhetsrapportering och dess konsekvenser för föreningslivet*.

²² Se Ferry, M. m. fl. (2016). *Aktivitetskort på nätet: Barn och ungdomars deltagande i föreningsledda idrottsaktiviteter*, för ett mer utvecklat resonemang om analysernas tillförlitlighet.

Tabell 2. Utvalda nyckeltal för de fyra kommunerna 2015

	Haninge	Kalmar	Kungsbacka	Umeå	Sverige
Typ av kommun	Förorts-kommun	Större stad	Förorts-kommun	Större stad	-
Befolkning	83 866	65 704	79 144	120 777	-
Medelålder (år)	38,3	41,0	40,8	38,8	43,3
Andel kvinnor (%)	49,4	51	50,2	50,0	49,4
Kostnader idrottsanläggningar*	862	1 562	1 238	1 365	1 113
LOK-stöd till föreningar**	46	58	85	85	65
Statligt LOK-stöd ***	265	353	399	541	-

*Kostnader för idrotts- och fritidsanläggningar, kr per invånare per år.

**Kommunalt LOK-stöd till idrottsföreningar, kr per deltagare per år.

***Kr per deltagare och år.

Av tabell 2 framgår att kommunerna i vissa avseenden är lika varandra, då de sett till befolkningsmängd är relativt stora, har en något yngre befolkning än resten av landet (43,3 år) och en något högre andel kvinnor än det svenska genomsnittet (49,4 procent). Det finns dock också skillnader, där särskilt Haninge skiljer sig från de andra kommunerna genom lägre kostnader för idrotts- och fritidsanläggningar och storleken på kommunalt samt statligt LOK-stöd. De aktuella kommunerna är vare sig slumpvis eller stratifierat utvalda och kan därför inte sägas vara representativa för alla svenska kommuner. Detta till trots anser vi att resultaten har bäring för många kommuner.

För att följa utvecklingen av aktivitetsvanor över tid valdes tre åldersgrupper ut: de barn och ungdomar som under 2012 fyllde 7 (födda 2005), 12 (födda 2000) och 18 år (födda 1994). Valet av den yngsta och äldsta gruppen motiveras av att dessa är den tidigaste respektive senaste åldersgruppen att ingå i materialet under de tre årtalen i fråga. Valet av den mittersta motiveras av att den möjliggör analyser av utvecklingen över en period i ungas liv i vilken många ändrar sina idrottsvanor och slutar med föreningsidrott.

För att få ett mått på antalet flickor och pojkar, totalt och i olika åldersgrupper, som deltagit i olika idrottsaktiviteter har beräkningarna utgått från antalet unika personnummer som rapporterats. Så kallade korstabeller har använts för att mäta antalet deltagartillfällen som genomförts totalt, för flickor och pojkar samt i olika idrotter. Beräkningarna har även baserats på den invånarinformation som finns

publicerad för respektive kommun i Kolada (Kommun- och landstingsdatabasen). Detta för att erhålla andelar av kommunernas invånare totalt, uppdelat på kön, för olika åldersgrupper och i olika idrotter. För att få en uppskattning av hur stor andel av individerna i de tre utvalda grupperna som utövade idrott under de tre undersökta åren, har beräkningarna även där gjorts utifrån antalet unika personnummer.

De aktiviteter föreningarna rapporterat följer sina respektive hemkommuners regelverk, vilket innebär att olika benämningar använts för samma typ av aktivitet. Materialet har därför kodats om för att möjliggöra jämförelser mellan kommuner och år. Exempel på aktiviteter som kodats om är de av vilka det inte tydligt framgår vilken idrott som utövats, såsom "aktivitet", "cup", "match" och "träning", eller där omfattningen av vissa idrotter varit mycket låg. Dessa aktiviteter har manuellt kodats om utifrån tillgänglig information på de aktuella föreningarnas webbplatser om vilka idrotter de erbjuder samt uppgifter om vilken lokal som angivits för genomförandet. I de fall det inte har gått att koppla aktiviteterna till en specifik idrott har de kodats som "övrig idrott".

Eftersom det finns stora lokala skillnader i vilka idrotter som erbjuds i de fyra kommunerna har de olika idrottsaktiviteterna främst kodats utifrån det specialidrottsförbund idrotten eller idrottsgrenen tillhör. Detta innebär att grenarna längd-, alpin- och freestyleskidåkning och snowboard återfinns under koden "skidsport" och att simning, simhopp och vattenpolo kodats som "simsport". På ett liknande sätt ryms inom koden "budo- och kampsport" dels de grenar som samlas under det specifika specialidrottsförbundet, men också idrotter som judo, karate och taekwondo vilka tillhör andra specialidrottsförbund. I genomgången av de rapporterade idrottsaktiviteterna har även vissa specificerade aktiviteter, exempelvis "fysträning", "gymnastik", "löpning", "tyngdlyftning" och "workout", i förekommande fall kodats om utifrån vilka idrotter föreningen erbjuder. Genom denna process har förslagsvis "gymnastik" kodats som just "gymnastik", "konståkning" eller "gruppträning", beroende på i vilken förening aktiviteten genomförts. Typ av idrott (lag, individuell, övrig) har kodats utifrån en bedömning av den huvudsakliga typen av verksamhet inom respektive idrott.²³

²³ Se Ferry, M. m. fl. (2016) för ett mer utvecklat resonemang om kodningen av inrapporterade uppgifter.

Resultat

Idrottandet ökar – speciellt hos flickor

Resultaten visar att antalet individer och andelen av invånarna 7–20 år i de fyra kommunerna som genomfört en registrerad idrottsaktivitet har ökat under perioden. En jämförelse mellan kommunerna visar att Umeå har högst andel invånare som deltagit i en idrottsaktivitet under perioden (75 % under 2014). I de fyra kommunerna har över 60 procent av ungdomarna deltagit i en idrottsaktivitet innan 14–17 års ålder. Över 50 procent av samtliga ungdomar mellan 7–20 år har deltagit i en idrottsaktivitet. De könsskillnader som framträder är att pojkar generellt idrottar något mer än flickor, både sett till antal deltagartillfällen totalt och antal tillfällen per individ. Under perioden har däremot flickornas andel av deltagartillfällena ökat. Denna var 2014 46 procent i Umeå och 43 procent i Kungsbacka medan den minskat något i Haninge, till 40 procent.

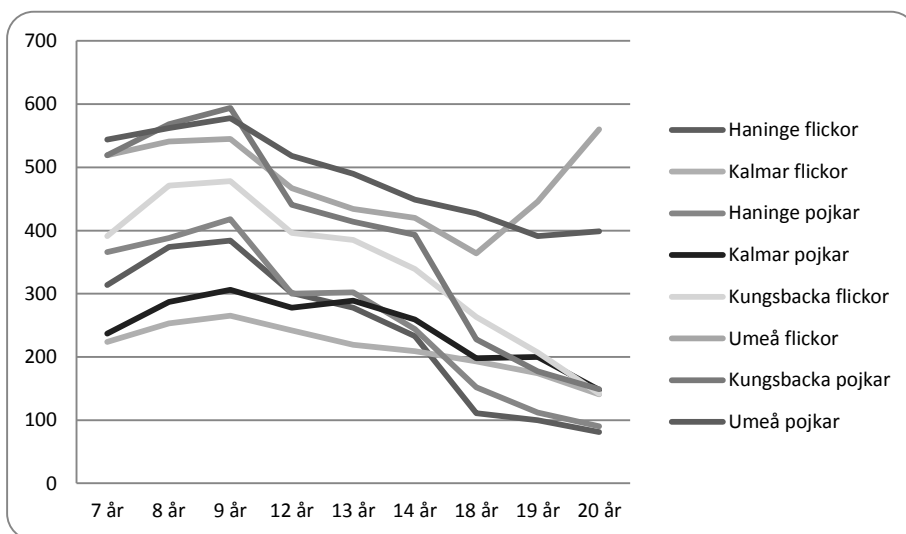
I det följande presenteras statistik för de olika åldersgrupperna. Tabell 3 visar att antalet invånare i de tre åldersgrupperna skiljer sig något åt i de fyra kommunerna. Generellt är det minst antal invånare födda 2000 (7–9 år) och flest 1994 (18–20 år). Med undantag för åldersgruppen födda 1994 i Haninge är det en jämn könsfördelning i de fyra kommunerna.

Tabell 3. Antal invånare i respektive åldersgrupp 2012–2014 (andel flickor, procent)

	År	Haninge	Kalmar	Kungsbacka	Umeå
Födda år 2005	2012	1 030 (51)	627 (49)	1 137 (46)	1 258 (49)
	2013	1 064 (50)	636 (49)	1 142 (46)	1 262 (49)
	2014	1 074 (50)	640 (49)	1 172 (46)	1 256 (49)
Födda år 2000	2012	862 (51)	643 (48)	1 002 (48)	1 074 (49)
	2013	889 (51)	648 (48)	1 010 (47)	1 077 (49)
	2014	906 (50)	657 (47)	1 010 (48)	1 083 (49)
Födda år 1994	2012	1 147 (45)	835 (48)	1 155 (48)	1 439 (48)
	2013	1 181 (46)	906 (49)	1 115 (49)	1 647 (49)
	2014	1 178 (46)	982 (51)	1 029 (49)	1 969 (50)

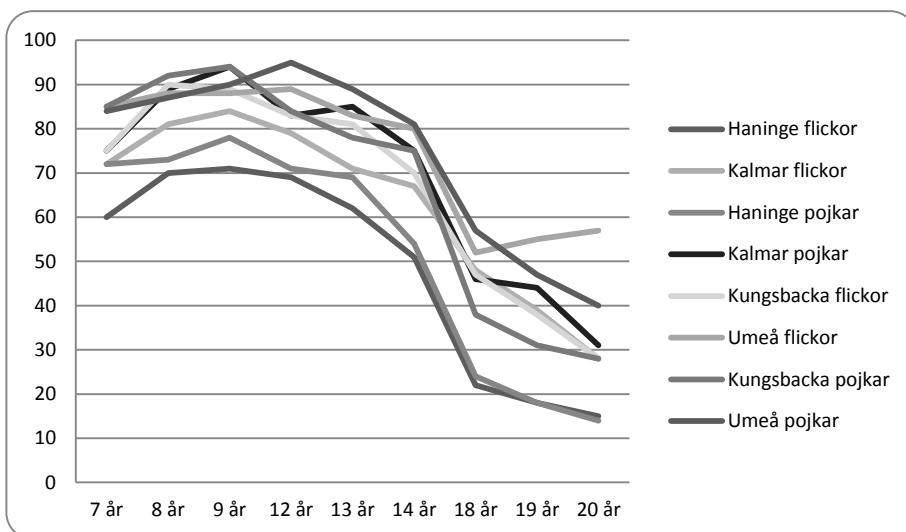
Resultaten visar, i likhet med de i tidigare presenterade studierna, att deltagarantalet inledningsvis ökar från 7 års ålder för att sedan avta med början i de tidiga tonåren. Generellt är det också fler pojkar än flickor som deltar (figur 2). Undantaget är Umeå, där resultaten visar att antalet deltagare ökar i den äldsta

åldersgruppen. Framför allt sker ökningen bland flickorna, där antalet 18–20-åringar som idrottar är fler än i den yngsta åldersgruppen.

Figur 2. Antal flickor och pojkar per åldersgrupp som deltagit i idrottsaktiviteter i förening i kommunerna

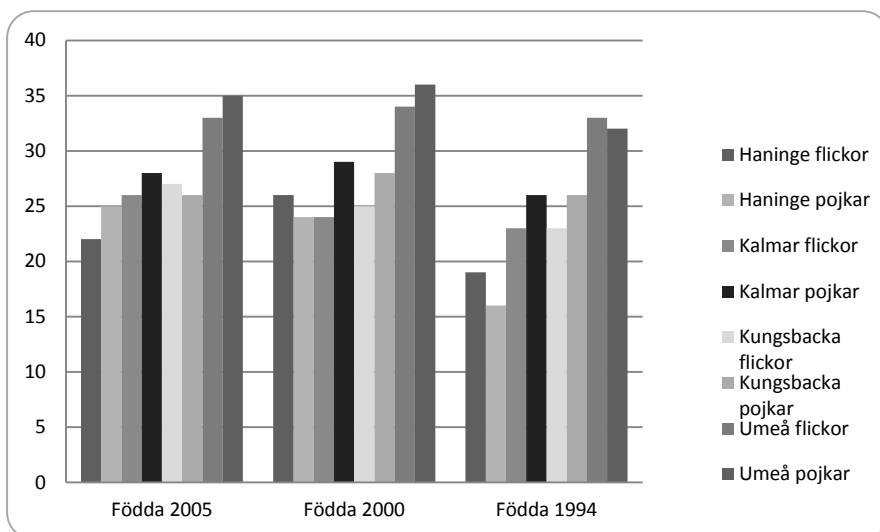
När det gäller andelen invånare som idrottar i de fyra kommunerna bildas samma mönster: andelen deltagare minskar med stigande ålder och andelen pojkar är generellt större än den för flickor, oavsett åldersgrupp. Återigen är Umeå undantaget, där andelen flickor i den äldsta gruppen är större än andelen pojkar (figur 3).

Figur 3. Andel flickor och pojkar per åldersgrupp som deltagit i idrottsaktiviteter i förening i kommunerna (%)

Resultaten visar att det finns lokala skillnader i andelen barn och ungdomar som idrottar i de fyra kommunerna, med generellt lägre deltagande i Haninge än i de andra. Särskilt stora skillnader finns bland 20-åringarna, där endast 14 procent av flickorna i Haninge, 28 procent i Kalmar respektive Kungsbacka samt 57 procent av flickorna i Umeå deltagit i en idrottsaktivitet. För pojkarna i samma ålder är motsvarande andel 14 procent i Haninge, 28 procent i Kungsbacka, 31 procent i Kalmar och 40 procent i Umeå.

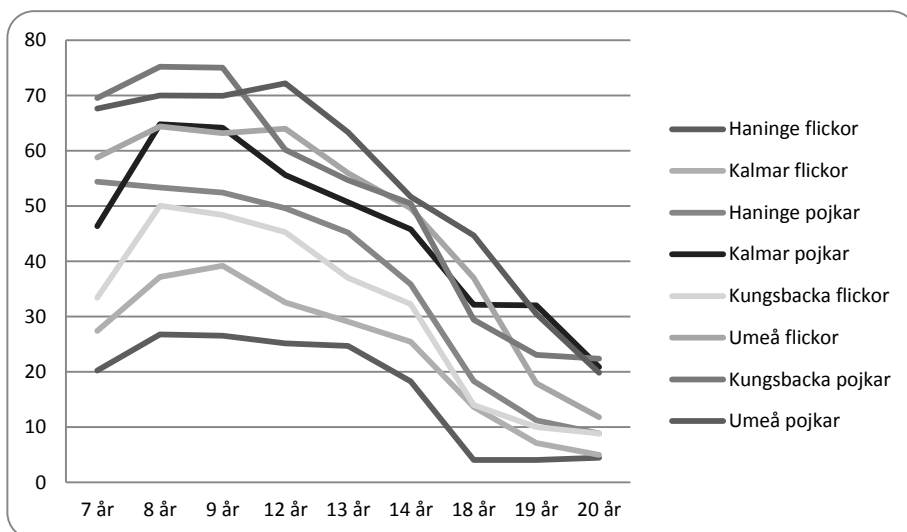
En förklaring till dessa skillnader kan möjligen finnas i det utbud av idrotter som erbjuds i nämnda kommuner. Som figur 4 visar finns det bredaste utbudet i Umeå, där pojkar födda 2000 deltagit i 36 idrotter under perioden, jämfört med samma grupp pojkar i Haninge som deltagit i 24. På ett liknande sätt har flickorna födda 1994 deltagit i 33 idrotter i Umeå, jämfört med 19 idrotter i Haninge.

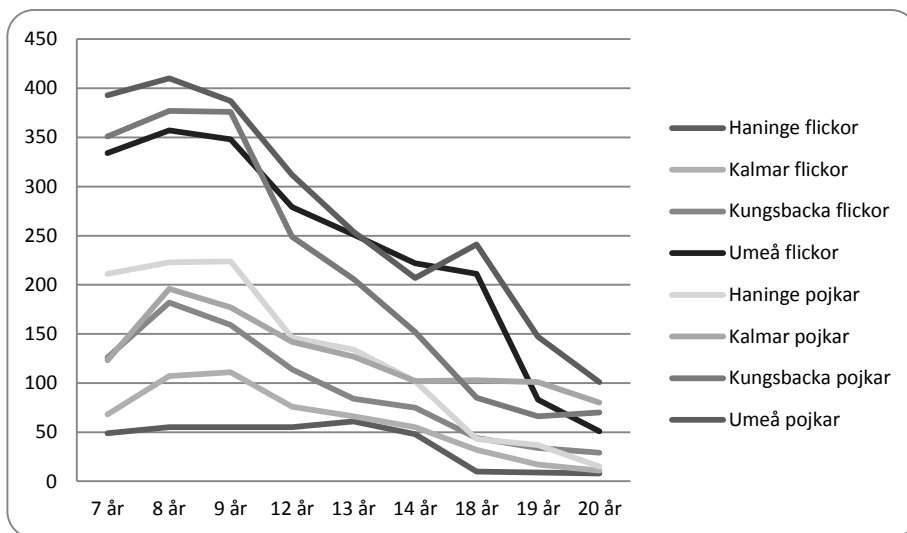
Figur 4. Antal idrotter som flickor och pojkar utövat i de fyra kommunerna

En närmare analys av vilka idrotter som är vanligast i de fyra kommunerna visar på en övervikt för lagidrotter. Här är fotboll störst, sett till såväl antal utövare (figur 6) som deltagartillfällen. En tydlig könsskillnad är att flickor i högre grad utövar individuella idrotter såsom sim- och ridsport samt gymnastik, medan pojkar i större utsträckning utövar lagidrotterna fotboll, innebandy och ishockey. Det är endast mindre skillnader i vilka idrotter som är populärast i de tre åldersgrupperna, med undantag för att gruppträning är en populär aktivitet bland de födda 1994, speciellt flickor.

Totalt sett samlar lagidrotterna den största andelen av invånarna i den yngsta åldersgruppen, för att sedan sjunka med stigande ålder. Generellt är det fler pojkar än flickor som deltar i lagidrotter och en större andel av de idrottande pojkarna än flickorna i de fyra kommunerna deltar i lagidrott i samtliga åldersgrupper (figur 5). Umeå skiljer sig dock i detta avseende från de övriga kommunerna, genom att skillnaden mellan andelen flickor och pojkar som utövar lagidrott är mycket liten i de två första åldersgrupperna. För de övriga kommunerna är skillnaden mellan andelen pojkar respektive flickor som utövar lagidrott likartad över perioden.

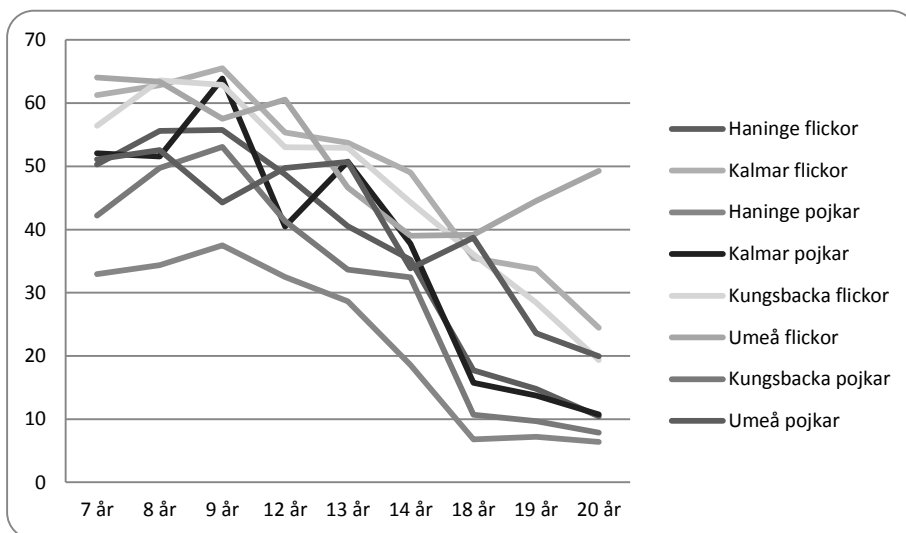
Figur 5. Andel flickor och pojkar som deltagit i en lagidrott i kommunerna

Figur 6. Antal flickor och pojkar som deltagit i fotboll i kommunerna

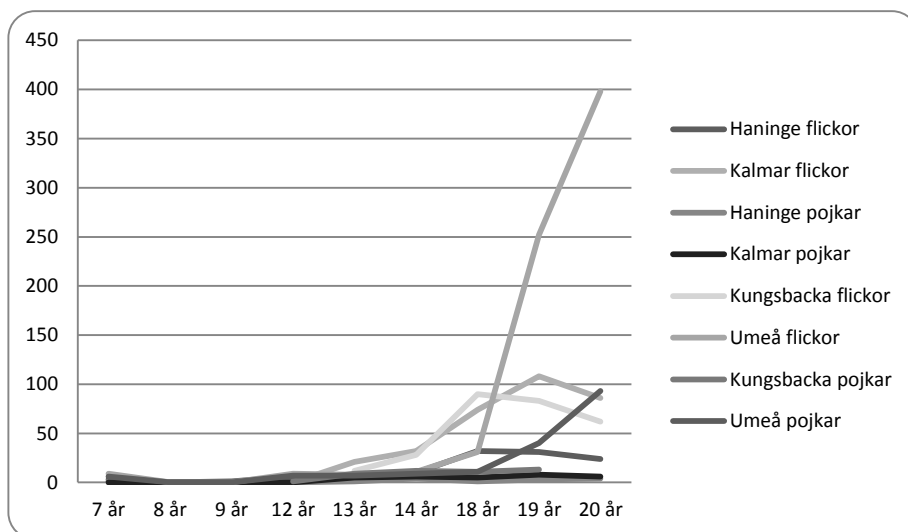
Liksom lagidrott lockar individuella idrotter den största andelen av invånarna i den yngsta åldersgruppen i de fyra kommunerna. Totalt sett är det fler flickor och en större andel av flickorna som utövar individuella idrotter än pojkar. För flickor är minskningen i deltagarantal med åldern inom de individuella idrotterna inte lika

stor som för pojkar och i åldersgruppen födda 1994 ökar andelen flickor som i Umeå deltar i individuell idrott (figur 7).

Figur 7. Andel flickor och pojkar som deltagit i individuell idrott i kommunerna

Vilka individuella idrotter barnen och ungdomarna utövar skiljer sig åt beroende på ålder. Trots att antalet utövare av gymnastik och simidrott är stort i den yngsta åldersgruppen, återfinns mycket få utövare av dessa idrotter bland de äldre ungdomarna. Ett tydligt exempel på hur olika aktiviteter är populära i olika åldersgrupper är att deltagandet i gruppträning ökar med stigande ålder och särskilt mycket i Umeå kommun bland de födda 1994 (figur 8). En förklaring till att gruppträningen framstår som särskilt populär i den inrapporterade närvaron från Umeå är dock att många utövar träningsformen inom ramen för en av Sveriges största idrottsföreningar, vid namn IKSU, och inte på privata gym- och gruppträningsanläggningar.

Figur 8. Antal flickor och pojkar som deltagit i gruppträning i kommunerna

Diskussion och slutsatser

Studiens bidrag till kunskapen om jämställdhet i ett resursfördelningsperspektiv är först och främst att visa hur tidigare antaganden om barn- och ungdomars idrottande – eller framför allt avslutat idrottande – är något missvisande, då de i stor utsträckning bygger på uppgifter om deltagande i föreningsledda aktiviteter. Jämförelserna av idrottsdeltagande mellan de fyra studerade kommunerna visar förvisso ett generellt mönster som följer tidigare rapporterade resultat: att pojkar redan i unga år är något mer aktiva inom föreningsidrotten än flickor och att skillnaderna ökar under senare tonåren²⁴, men då Umeå kommun fördelar kommunalt LOK-stöd till en idrottsförening som bedriver kommunens (och Sveriges) största gym- och gruppträningsverksamhet kan vi se att flickor inte avslutar sitt idrottsdeltagande på det sätt som tidigare antagits – de byter bara aktivitetsform, från traditionell idrottsföreningsaktivitet till gym- och gruppträning. I Umeå inte bara bromsas det sjunkande deltagandet med stigande ålder, utan trenden vänder i stället uppåt och uppvisar liknande deltagarnivåer för åldersgruppen 17–20 år som för 8-åringar. Denna typ av observationer har inte varit möjliga förut, då tidigare analyser utgått från uppgifter om deltagande i

²⁴ Se t. ex. Centrum för Idrottsforskning (2015).

föreningsledda idrottsaktiviteter specifikt. Även om generaliseringar ska göras med försiktighet, bedömer vi det som rimligt att anta att liknande mönster skulle visa sig också i andra kommuner, om deltagande i gym- och gruppträningsaktiviteter i privat regi skulle analyseras.

Kontentan av denna studie blir således att då kommuner i allmänhet inte fördelar kommunalt LOK-stöd till gym- och gruppträningsaktiviteter, förfördelas flickors idrottande på grundval av de aktivitetsformer de ägnar sig åt i övre tonåren.

Att flickors idrottsdeltagande i stor utsträckning inte avslutas, utan byter aktivitetsform, tror vi inte är unikt för Umeå. Unik är däremot statistiken som fångat detta och det faktum att det varit möjligt att fånga, det vill säga att en idrottsförening driver en verksamhet som i de flesta avseenden kan liknas vid ett kommersiellt gym/träningscenter och har en sådan volym på sina aktiviteter, att deltagandet i dem ger utslag i sagd statistik. Om det ligger till på det sättet i resten av landet måste naturligtvis undersökas i särskild ordning, men redan i befintlig statistik finns data som ger visst stöd för ett mer generellt antagande (se figur 1).

Vad beror då detta fenomen på? Varför byter flickor i högre utsträckning aktivitetsform med åldern? Varför fortsätter pojkar sitt deltagande i föreningsidrott längre än vad flickor gör? Många forskare²⁵ har försökt svara på dylika frågor under lång tid. Givet frågans karaktär är risken naturligtvis uppenbar att uppfattningar om att flickor ”är” på ett visst sätt och pojkar på ett annat cementeras. Det finns dock också forskning som försökt angripa frågeställningarna utifrån ett antagande om att flickor som social kategori (i likhet med ”äldre”, ”individer som bor på landsbygd” eller ”barn boende i hushåll med en förälder”) fostras och/eller socialiseras in i ett visst beteendemönster, med vissa preferenser, attityder och värderingar. Sutter och Glätzle-Rützler²⁶ har till exempel visat hur viljan och benägenheten att tävla, ett av föreningsidrottens bärande element²⁷, är större hos pojkar än flickor redan i förskoleåldern och att skillnaden består upp i vuxen ålder. De menar att skillnaderna inte är biologiska, utan resultat av föräldrars medvetna uppfostran och mer omedvetna påverkan i övrigt, som till exempel val av leksaker (bilar till pojkar och dockor till flickor) och lekar (kampmoment för pojkar och

²⁵ Se exempelvis Engström, L. M. (1989). *Idrottsvanor i förändring*.

²⁶ Sutter, M. m. fl. (2014). ”Gender differences in the willingness to compete emerge early in life and persist”. I *Management Science*, vol. 61, nr. 10, s. 2339–2354.

²⁷ Stenling, C. m. fl. (2009). ”The order of logics in Swedish sport: Feeding the hungry beast of result orientation and commercialization”. I *European Journal for Sport and Society*, vol. 6, nr. 2, s. 121–134.

rollekar för flickor), vilka stödjer ett mer konkurrensorienterat beteende hos pojkar respektive ett mindre hos flickor.²⁸ Överfört till resultaten som presenterats i detta kapitel skulle tolkningen då bli att föreningsidrottens fokus på tävling är sämre anpassad för flickors preferenser, eftersom de som grupp blivit fostrade att vara mindre fokuserade på konkurrens. Så länge föreningsidrottens aktiviteter är mer lekbetonade och mindre fokuserade på rangordning, som de ska vara före 13 års ålder²⁹, är deltagandet också mer jämt fördelat mellan flickor och pojkar. I takt med ett ökat fokus på prestation, resultat, tävling och rangordning, som sker med stigande ålder, minskar emellertid möjligheterna för flickor att matcha sina bevekelsegrunder för att delta. Därmed sjunker också deltagarnivåerna för flickor i mer konventionella idrottsaktiviteter anordnade av idrottsföreningar. I en sådan tolkning är det alltså inte intresset för fysisk aktivitet som minskar bland flickor, utan snarare intresset för fysisk aktivitet i föreningsidrottens särskilda form.

En liknande förklaringsmodell används av Fahlén, även om fokus inte specifikt riktas mot skillnader mellan flickor och pojkars deltagande.³⁰ Han pekar också mot aktiviteternas utformning i sökandet efter förklaringar till varför idrottsaktiviteter attraherar olika kategorier av människor olika mycket och på olika sätt. Genom att studera organiserade spontanidrottsaktiviteter (så kallad drive in-idrott) visar han att de förväntningar på tänkbara och faktiska deltagare i idrottsaktiviteter som kommuniceras av aktiviteten i sig, dess ramfaktorer, ledare och andra deltagare kräver en särskild form av förkroppsligad kunskap hos den som deltar/tänker sig delta för att vara tilltalande. I förlängningen innebär detta, menar Fahlén, att det krävs många olika typer av aktiviteter, som kommunicerar olika typer av förväntningar eller mening, för att kunna attrahera olika deltagare.³¹ Det behövs alltså spännvidd och variation i termer av vad idrott "är" och kan vara, som kan matcha den spännvidd och variation som finns hos den faktiska och tilltänkta målgruppen i termer av vad idrottsdeltagande betyder för olika typer av deltagare.

För att använda Lars-Magnus Engströms termer³² handlar det något förenklat om att idrottsaktivitetens värden måste matcha deltagarens värderingar. Det vill säga:

²⁸ Sutter, M. m. fl. (2014).

²⁹ Riksidrottsförbundet (2018). *Riktlinjer för barn- och ungdomsidrotten*.

³⁰ Fahlén, J. (2015). "The corporal dimension of sports-based interventions: understanding the role of embedded expectations and embodied knowledge in sport policy implementation". I *International Review for the Sociology of Sport*, vol. 52, nr. 4, s. 497–517.

³¹ Fahlén, J. (2015)

³² Engström, L. M. (2010). *Smak för motion: Fysisk aktivitet som livsstil och social markör*.

för att just den här idrottsaktiviteten ska vara meningsfull måste den ha en innebörd (till exempel prestation, utmaning, uttryck, fysisk träning eller upplevelse, för att nämna några av Engströms logiker³³) som tilltalar mig. Om den innebörden uppfattas som viktig eller inte för just mig avgörs, i Engströms argumentation³⁴, av mina tidigare erfarenheter, eller min förkroppsligade kunskap för att använda Fahléns terminologi³⁵. Med denna förklaringsmodell och dess fokus på betydelsen av variation kan vi också förstå varför en större andel av barnen och ungdomarna i Umeå är aktiva i föreningsidrott än i de övriga kommunerna i jämförelsen. Ett bredare utbud av aktivitetstyper ökar möjligheterna till matchning mellan utbud och preferens. Ju bredare utbud, desto fler preferenser kan matchas. Följdenligt blir också deltagarnivåerna högre.

Betyder detta att statsbidraget inte ger lika möjligheter för flickor och pojkar, kvinnor och män att motionera och idrotta? Det beror först och främst på hur möjligheter definieras. Å ena sidan kan det hävdas att möjligheterna att delta i aktiviteter stödda av statsbidrag, föreningsidrott, existerar oavsett om andra alternativ till motion och idrott erbjuds och känns mer lockande. I den tolkningen blir svaret nej. Det är alltså inte statsbidragets fel att flickor i vissa åldersgrupper attraheras av aktiviteter som arrangeras av aktörer vilka inte tilldelas statsbidrag, för att uttrycka sig konkret. Å andra sidan är det lika rimligt att ha synpunkter på aktiviteternas utformning, organisering och utförande, eftersom de i större utsträckning attraherar pojkar än flickor i vissa åldersgrupper. Inte heller i denna tolkning är det själva statsbidragets fel. Däremot förefaller det användas av mottagaren på ett sätt som resulterar i att flickor söker andra alternativ, eller åtminstone att pojkar attraheras mer av aktiviteterna. Situationen leder dessutom till att flickor och kvinnor får högre kostnader för idrott och motion än pojkar och män, då medlems- och träningsavgifter för aktiviteter i privat regi är högre när de inte omfattas av statsbidrag.³⁶

Oavsett vilken ståndpunkt som förfäktas kvarstår faktum att mer statsbidrag lämnas till pojkars aktiviteter och att det inte är jämställt. Om, och i så fall hur, detta ska rättas till är dock svårare att slå fast. Återigen beror det på från vilken position det betraktas. För avsändaren av statsbidraget finns två huvudsakliga alternativ. Det ena, som bygger på en mer traditionell syn på offentlig styrning, är att med olika

³³ Engström, L. M. (2010).

³⁴ Engström, L. M. (2010).

³⁵ Fahlén, J. (2015).

³⁶ Riksidrottsförbundet (2017). *Idrotten i siffror 2016*.

typer av auktoritära styrmedel – den traditionella moroten och piskan – försöka förmå mottagaren att utveckla aktiviteternas utformning, organisering och utförande, så att de blir attraktiva för samtliga grupper som avses. Det är till exempel på det sättet flera av kommunerna i föreliggande studie gjort för att stimulera idrottsföreningar att anordna aktiviteter anpassade eller inkluderande för utövare med funktionshinder: att använda diverse incitament eller låta vissa resurser frysa inne om de inte används som önskas. Att använda piskan som alternativ står dock inte utan motargument. Ett primärt sådant, som idrottsforskningen lyfter, är att idrottsföreningar tenderar att inte svara så väl på någotdera.³⁷ Förvisso skapas exempelvis nya aktiviteter temporärt när nya projektmedel utlyses, men några mer långtgående förändringar av föreningsidrottens grundläggande logik³⁸ eller organisatoriska identitet³⁹ är långt mer sällsynta. Den generella slutsatsen i denna forskning är att det inte råder brist på vare sig resurser eller påtryckningar.

Det andra dominerande alternativet är att utgå från den specifika målgruppens behov och önskemål och anpassa finansieringsformerna därefter. Detta skulle kunna innebära att avsändaren överväger möjligheten att lämna statsbidrag till aktörer som anordnar de aktiviteter vilka attraherar målgruppen, men som i dagsläget inte får ta del av det. Även om det i denna diskussion ibland lyfts som otänkbart att staten (eller kommunerna när det gäller det kommunala LOK-stödet) skulle fördela bidrag till verksamheter som bedrivs i kommersiell regi, finns det många exempel på hur det görs inom flera andra samhällsområden. Ett sådant alternativ har också efterlysts med jämna mellanrum. Konceptet "idrottspeng" är ett konkret exempel som ofta anförs från flera håll. En summa pengar, likt skolpengen, hade där knutits till varje bidragsberättigat barn och ungdom, som det sedan fått användas efter eget huvud för att subventionera eller finansiera sitt idrottsutövande, oavsett om det skett i ett företags eller en förenings regi. Inte heller detta alternativ står så klart utan motargument. Det primära, som föreningsidrotten lyfter, är att en sådan lösning allvarligt skulle hämma idrottens utveckling eftersom

³⁷ Fahlén, J. m. fl. (2015). Resisting self-regulation: An analysis of sport policy programme making and implementation in Sweden. I *International Journal of Sport Policy and Politics*, vol. 7, nr. 3, s. 391–406; Fahlén, J. (2015).

³⁸ Fahlén, J. m. fl. (2010). "Access denied: The new 'sports for all'-programme in Sweden and the reinforcement of the 'sports performance'-logic". I *Sport & EU Review*, vol. 2, nr. 1, s. 3–22.

³⁹ Stenling, C. m. fl. (2016). "Same same, but different? Exploring the organizational identities of Swedish voluntary sports: Possible implications of sports clubs' self-identification for their role as implementers of policy objectives". I *International Review for the Sociology of Sport*, vol. 51, nr. 7, s. 867–883.

investeringar i idrottsanläggningar, ledarutbildningar och annan nödvändig infrastruktur är beroende av en stabil och förutsägbar bidragsgivning och inte, som man menar skulle bli genom förslaget med idrottspeng, en nyckfull och osäker sådan.⁴⁰

För att fördelningen av resurser mellan kvinnor och mäns idrottande, och då särskilt inom barn- och ungdomsidrotten, ska bli mer jämställd finns naturligtvis fler handlingsalternativ, för såväl staten som avsändare, föreningsidrotten som mottagare och utövaren som användare. Sådana kräver likafullt sina egna genomlysningar och konsekvensutredningar, oavsett om det skulle röra sig om andra modeller för bidragsgivning eller annan utformning, organisering och utförande av de verksamheter som ska sätta bidragen i arbete. Det denna undersökning har gjort är att tydliggöra hur ojämlikheten tar sig uttryck och försöka förklara de omedelbara mekanismerna bakom. För att ta sig vidare i mer underliggande förklaringar behövs mer idrottsvetenskaplig grundforskning om individens bevekelsegrunder för val av idrottsform i relation till olika typer av idrottsaktiviteters beskaffenhet.

⁴⁰ Mattsson Weijber, K. m. fl. (2013). *Idrottspeng skulle hämma idrottsrörelsen*.

Referenser

Breuer, C., Hallmann, K. & Wicker, P. (2011). "Determinants of sport participation in different sports". I *Managing Leisure*, vol. 16, nr. 4, s. 269–286.

Centrum för idrottsforskning (2014). *Statens stöd till idrotten – uppföljning 2013*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.

Centrum för idrottsforskning (2015). *Statens stöd till idrotten – uppföljning 2014*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.

Engström, L. M. (1989). *Idrottsvanor i förändring*. Stockholm: Högskolan för lärarutbildningen i Stockholm.

Engström, L. M. (2010). *Smak för motion: Fysisk aktivitet som livsstil och social markör*. Stockholm: Stockholms universitets förlag.

European Commission (2010). *Sport and physical activity*. Special Eurobarometer 334. Belgium: TNS Opinion & Social.

Fahlén, J. (2015). "The corporal dimension of sports-based interventions: understanding the role of embedded expectations and embodied knowledge in sport policy implementation". I *International Review for the Sociology of Sport*, vol. 52, nr. 4, s. 497–517.

Fahlén, J. (2017). "The trust-mistrust dynamic in the public governance of sport: Exploring the legitimacy of performance measurement systems through end-users' perceptions". I *International Journal of Sport Policy and Politics*. DOI: 10.1080/19406940.2017.1348965.

Fahlén, J. & Ferry, M. (under utg.). "Sports participation in Sweden". I K. Green, E. Å. Skille & T. Sigurjónsson (Red.), *Sport in Scandinavia and the Nordic Countries*. Oxford: Routledge.

Fahlén, J. & Karp, S. (2010). "Access denied: The new 'sports for all'-programme in Sweden and the reinforcement of the 'sports performance'-logic". I *Sport & EU Review*, vol. 2, nr. 1, s. 3–22.

Fahlén, J., Lindgren, J., Ferry, M. & Lindberg, O. (2016). *Aktivitetskort på nätet: En studie av förändrade rutiner för verksamhetsrapportering och dess konsekvenser för föreningslivet*. Pedagogiska rapporter 94. Umeå: Umeå universitet.

Fahlén, J., Wickman, K. & Eliasson, I. (2015). Resisting self-regulation: An analysis of sport policy programme making and implementation in Sweden. I *International Journal of Sport Policy and Politics*, vol. 7, nr. 3, s. 391–406.

Ferry, M., Fahlén, J. & Lindgren, J. (2016). *Aktivitetskort på nätet: Barn och ungdomars deltagande i föreningsledda idrottsaktiviteter*. Pedagogiska rapporter 95. Umeå: Umeå universitet.

Gratton, C., Rowe, N. & Veal, A. J. (2011). International comparisons of sports participation in European countries: An update of the COMPASS project. I *European Journal for Sport and Society*, vol. 8, nr. 1–2, s. 99–116.

Green, K., Thurston, M., Vaage, O. & Roberts, K. (2015). ”We’re on the right track, baby, we were born this way!”: Exploring sports participation in Norway”. I *Sport, Education and Society*, vol. 20, nr. 3, s. 285–303.

Hallmann, K., Wicker, P., Breuer, C. & Schönherr, L. (2012). ”Understanding the importance of sport infrastructure for participation in different sports: Findings from multi-level modeling”. I *European Sport Management Quarterly*, vol. 12, nr. 5, s. 525–544.

Mattsson Weijber, K. & Ljung, B. (2013). *Idrottspeng skulle hämma idrottsrörelsen*.
<http://www.rf.se/Allanyheter/2013/Idrottspengskullehammaidrottsrorelsen/>.
(Hämtad 25 december 2017.)

Regeringen (2017). *Mål för folkhälsa och idrott*.
<http://www.regeringen.se/regeringens-politik/folkhalsa-och-idrott/mal-for-folkhalsa-och-idrott/>. (Hämtad 20 december 2017.)

Riksidrottsförbundet (2013). *Idrotten i siffror 2012*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Riksidrottsförbundet (2014). *Idrotten i siffror 2013*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Riksidrottsförbundet (2015). *Idrotten i siffror 2014*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Riksidrottsförbundet (2016). *Idrotten i siffror 2015*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Riksidrottsförbundet (2017). *Idrotten i siffror 2016*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Riksidrottsförbundet (2018). *Riktlinjer för barn- och ungdomsidrotten*. <http://www.svenskidrott.se/Barnochungdomsidrott/Riktlinjerforbarnochungdomsidrotten/>. (Hämtad 22 januari 2018.)

Skille, E. Å. (2006). *Forskning om kjønn, etnisitet og ungdom som økt forståelse for forskjeller i ungdoms idrettsdeltakelse*. <http://www.idrottsforum.org/articles/skille/skille060913.html>. (Hämtad 8 januari 2018.)

SOU 2008:59. Idrottsstödsutredningen. *Föreningsfostran och tävlingsfostran: En utvärdering av statens stöd till idrotten*. Betänkande. Stockholm: Fritzes förlag.

Stenling, C. & Fahlén, J. (2009). "The order of logics in Swedish sport: Feeding the hungry beast of result orientation and commercialization". I *European Journal for Sport and Society*, vol. 6, nr. 2, s. 121–134.

Stenling, C. & Fahlén, J. (2016). "Same same, but different? Exploring the organizational identities of Swedish voluntary sports: Possible implications of sports clubs' self-identification for their role as implementers of policy objectives". I *International Review for the Sociology of Sport*, vol. 51, nr. 7, s. 867–883.

Sutter, M. & Glätzle-Rützler, D. (2014). "Gender differences in the willingness to compete emerge early in life and persist". I *Management Science*, vol. 61, nr. 10, s. 2339–2354.

Svensk idrott (2017). *LOK-stöd*. <http://www.svenskidrott.se/Ekonomisktstod/LOK-stod>. (Hämtad 20 december 2017.)

Trondman, M. (2005). *Unga och föreningsidrotten: En studie om föreningsidrottens plats, betydelse och konsekvenser i ungas liv*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2005:9. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Van Tuyckom, C. & Scheerder, J. (2010). Sport for all? Insight into stratification and compensation mechanisms of sporting activity in the 27 European Union member states. I *Sport, Education and Society*, vol. 15, nr. 4, s. 495–512.